

Jelenlét és megmaradás

Szenvedélyes hangú dolgozat jelent meg az erdélyi román görögkatolikus egyike jeles tanítványa 1904–1905-ös esztendejének iskolai értesítőjében. A cikk szerzője Radu Cupar, a belényesi főgimnázium tanára. A beszámoló magyarul ezen a címen látott napvilágot: „A Románok és O-Szlovének” A tanár szerző egymás mellé helyezi Anonymus Gesta hungarorumát s az 1110-es években alkotott Nyesztor Szláv krónikáját, s arra a következtetésre jutott, hogy e két mű egyaránt arról tanúskodik, hogy a kilencedik században Erdélyben szlávok és valachok, azaz románok éltek, s maga a román nyelv „fennhangon bizonyítja, hogy igenis a 6. századtól a magyarok bejöveteleig a románság Dácia területén az ó-szlovénekek együtt folytonos érintkezésben volt.”

Évszámok és elméletek

A dolgozat híven tükrözi az egyre türelmetlenebb próbálkozásokat annak bizonyítására, hogy a román nép időtlen idők óta Erdély földjén lakott. Ez a kontinuitáselmélet a napi politika szolgálatában állott, és nem a nemzetközi tudományosság által is elfogadható igazságkeresés igényével bizonyított.

A Századok múlt évi 4. számában Kristó Gyula veszi számba a dákoromán kontinuitás mai állását. Átfogó tanulmányának címe: „Rómaiak és vlachok Nyesztornál és Anonymusnál.” E szerint Radu Cupar „elméletét” Nicolae Draganu igyekezett „tudományos köntösbe öltöztetni, majd pedig mások mellett Stefan Pascu 1960-tól kezdve közzétett teljes rendszerét. V. D. Koroljuk szovjet történész, ha árnyaltabban is, de ugyanazt az elvet vallja.

Kristó Gyula mostani dolgozatában mindenekelőtt a valach név eredetét tisztázza, s megállapítja, hogy a „A voloh eredetileg germán szó, a kelta Volcus nevéből ered, az ófelénmetben szabályosan Walh lett, ebből walhisk — welsch, a nyugati román népek csúfneve... Az ófelénmet Walhból átvett összsláv volch... eredetileg valamennyi román népre vonatkozott... ez a jelentés azonban a bolgárban, a szerbben és az ukránban a velük szomszédos balkáni románizált lakosságra szűkült.” Emiatt fordult elő Nyesztornál és Anonymusnál egyaránt a valach megjelölés azokra a népcsoportokra vonatkoztatva is, amelyek etnikailag nem újlatinok, de a Római Birodalom „utódállamaiban” éltek. Volochnak nevezték például azokat a frankokat is, akik a 8–9. században támadást intéztek a Közép-Duna-medence avar kaganatusa ellen.

Anonymus valach jelenlétére utaló tanúságtételével kapcsolatban Kristó Gyula idézi I. Tóth Zoltán kutatásainak eredményét: „Igaz,

hogy a valachok 1200 körül még csak Dél-Erdélyben laktak kimutathatólag, de a honfoglaló észak-erdélyi nemzetségeknek ellenfelre volt szükségük, Anonymus ezért kénytelen volt a valachokat éppen Észak-Erdélyben szerepeltetni, ahol első történeti nyomuk csak 1825-ben jelentkezik”. Utal Kristó a nemzetközi tekintélyű Györffy György megállapítására is, aki szerint a „valachok Erdélyben való szerepeltetésének etnikai alapja a dél-erdélyi valach határország, amelyre az első adat 1210-ből való, s a valachok betelepülésére III. Béla trónra lépte után kedvező helyzet állt elő.”

Lenin a kisebbségekről

Kristó Gyula szigorúan tudományos vizsgálatai választ jelentenek egy publicisztikai értékű, inkább a napi politikai gyakorlattal, mint a tudománnyal rokonságot tartó történelmi hittételre. Summázatában ez áll: „Nyesztorral és a középkori magyarországi forrásokkal kapcsolatos vizsgálódásaink a legcsekélyebb mértékben sem igazolják a dákoromán kontinuitás elméletét. Az áttekintett kútfők csak azok számára „bizonyítanak” az erdélyi prioritás kérdésében a románok mellett, akik nem ismerik vagy nem alkalmazzák az objektív és korrekt forráskritikát, illetve, akik mindig csak az egésznek éppen aktuális, teljes összefüggéséből kiszakított részét hajlandók látni.”

Ugyancsak aktuális kérdést vizsgál színvonalas tanulmányában Szabó Imre „A kisebbségek és az emberi jogok” címen. A nemzeti kisebbségek jogainak jogok pontos megfogalmazása földrészünknek egyik elhanyagolhatatlan problémája. A nemzeti kisebbségek jogai megoldásának elodázása feszültségek góciát eredményezi sok helyütt.

A Valóság idej első számában közreadott tanulmány, miután rámutat a Magyarország jogi és politikai gyakorlatában megkülönböztethető három történelmi szakaszra, számba veszi a nemzetközi fórumokon eddig elért eredményeket. Vizsgálódását az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződésekkel kezdi, majd a Népszövetségben elért eredményekkel folytatja. Kifejti, hogy „a kisebbségi kérdés lényege és megoldásának módja, amint ezt már Lenin is kifejtette, tulajdonképpen nem abban áll, hogy a kisebbség ugyanolyan jogokat élvezzen, mint a többség. Ez kevés... valami pluszt kell hozzáadni a kisebbséget megillető jogokhoz a többség jogaihoz képest...”, ha azt akarjuk, hogy a kisebbségek létüket, akár etnikai, akár nyelvi, akár vallási vagy nemzetiségi különállásukat fenn tudják tartani.”

Szabó Imre vizsgálódásából kitűnően az 1948-ban az ENSZ által elfogadott Embe-

ri Jogok Egyetemes Deklarációjával a kisebbségi kérdés vizsgálata valamelyest lelassult, mert a „nemzeti kisebbség” fogalmának egyetemes érvényű megfogalmazása nem könnyű feladat. A közép-európai helyzettel nincsenek ugyan különösebb nehézségek, de annál inkább más földrészekkel. Ugyanakkor Európában is sok állam képviselői úgy vélték, hogy az Egyetemes Deklaráció elfogadása után a kérdést nem szükséges napirenden tartani, mert az egyén jogainak biztosításával magától értetődően megoldódnak a nemzeti kisebbségekhez tartozók problémái is. Ez a szemlélet azonban azért alapvetően téves, mert nem számol a nemzetiségi csoportok létezésével. Az ENSZ elé terjesztett 1977-es Capotortijavaslat is ezért alkalmatlan a kérdés végleges rendezéséhez elméleti alapot nyújtani, bár kétségkívül igaz, hogy tartalmaz előremutató formulákat is.

Tapasztalatok és próbálkozások

Szabó kiemeli, hogy Jugoszlávia különösen sokat tett azért, hogy a nemzetiségi jogok nemzetközi garantálása ne csak vágyálom maradjon. Hangsúlyozza azt is, hogy mindenképpen halaszthatatlan az Emberi Jogok Deklarációja mellett egy nemzetközi érvényű okmány, mely garantálja a nemzeti kisebbségek különleges jogait. Erre a kérdésre a helsinki záróokmányban nem fordítottak kellő figyelmet. „Amíg a nemzeti kisebbségeknek mint csoportoknak a létezését közvetve elismerik, ezek tagjainak nem biztosítanak más, csak az emberi jogokat, azaz az egyedi jogokat. Ily módon a kisebbségi kérdéskör a helsinki záróokmány sem ad új szót, a két világháború előtti időszak tapasztalataiból okuló új megoldást, illetve nem tesz ilyenre javaslatot.”

A jugoszláv kormány 1965-ben megrendezte az úgynevezett ljubljana szemináriumot, majd pedig 1974-ben az ENSZ-szel közösen az ohridi konferenciát. Mindkettő a kérdés tisztázására volt hivatva. Szabó megítélése szerint mindenképpen a ljubljana nemzetközi összejövetel eredményezett nagyobb összegezésre alkalmas jogi-társadalmi tapasztalatot. „Hogy a nyelvhasználatnál maradjunk — hangsúlyozza Szabó — nemcsak azt kell a kisebbségnek biztosítani, hogy a maga anyanyelvét használhassa, hanem azt is, hogy azt átadhassa, átvihesse a gyermekére, akinek egész kulturális örökségét is átadhatja. Az a körülmény, hogy a csoport a gyermekeket is mintegy neveli vagy legalábbis egységben tartja, a kisebbséghez tartozásnak egyik lényegi, olyan eleme, amely mutatja e csoport eltérését az emberi jogok alanyaitól.” E megfogalmazásból eléggé világosan kitűnik, hogy az általános emberi jogok biztosításával a nemzetiségi jogokat még csorba érheti, hiszen a probléma az, hogy a kisebbséget önálló léttel bíró kollektív társnak ismerjük el.

Az ENSZ-ben folyik a munka. Jól tudjuk persze, hogy egy nemzetközi megállapodás még nem jelent megoldást, de azt is, hogy egy nemzetközi szabályozás hiánya mennyi jogtiprásra adhat nemcsak alkalmat, de biztatást is. „A feladat az — írja Szabó —, hogy az Egyesült Nemzetek keretében... a kisebbségeket mint csoportokat különböztessék meg a többségtől, s ezek jogait akár állami, akár nemzetközi szinten biztosítsák.”

SZÍNHÁZ A VILÁG / RÉZKARC, 1965

